

Špela Poles

Špela Poles je univ. dipl. pravnica z opravljenim pravniškim državnim izpitom. Že dve desetletji se ljubiteljsko ukvarja z lokalno kulturno dediščino, poklicno pa od zaposlitve v Vili Mayer (Občina Šoštanj) leta 2014. Je (so)avtorica in urednica več domoznanskih publikacij in razstav, med drugim: Izvir bele vode, Čez Grajsko planino, Villa Bianca – zgodba o ponovnem rojstvu vile, Pozojeva grajska pot, Stodesetkrat o Šoštanju v enem odstavku, Kipar Napotnik – izpostavljeni pogledi, Razdvojeno srce, Sto dejstev o Kajuhu, itd.

»STARI BAZEN JE BIL POSTAVLJEN TOČNO NA IZVIR TOPLE VODE«

Zakaj o tem?

Nedavna odkritja novih¹ zgodovinskih dejstev o termah v Topolšici so vzpodbudila zapis spominov na tamkajšnji »stari bazen«. Takšno ime ima danes stavba, postavljena neposredno nad naravnim termalnim izvirom,² ki je »srce« termalnega zdravilišča in iz katerega nenazadnje »izvira« tudi večstoletni sloves Topolšice.

V prispevku so zbrani spomini nekaterih domačinov in nekdanjih zaposlenih v Topolšici na

¹ Poles, »Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov,« gl. ta zbornik.

² Kot sopomenke uporabljam izraze: naravni termalni izvir, izvir termalne vode, izvir tople vode, topli izvir, topli vrelce, izvir Toplica.

čas od sredine 20. stoletja do odprtja novozgrajenega zdraviliško-hotelskega objekta leta 1983. Takrat je stari bazen prenehal obratovati kot termalno kopališče, še vedno pa je to edino črpališče termalne vode za Topolšico. Predstavljene so nekatere spremembe ureditve stavbe in dejavnosti v njej. Podan je krajši opis (za javnost zaprte) stavbe na osnovi arhitekturnih načrtov in ogleda; za namen priprave tega prispevka so ga izjemoma omogočile Terme Topolšica,³ ki imajo v lasti nepremičnino in pridobljeno koncesijo za rabo tamkajšnje termalne vode.

Pogled proti staremu bazenu od vhoda v staro upravo. Zgoraj: foto na naslovnici predstavitvenega prospekta.⁴ Spodaj: foto Š. Poles.

Kje v Topolšici je topli vrelec?

Topolšica je od nekdaj znana kot termalno kopališče in naravno zdravilišče. Prvi poznani zapisi so z začetka 17. stoletja, posredno pa se vrelec omenja že leta 1440.⁵ Po stoletjih rabe termalne vode se tudi sodobne kopalne kapacitete term še vedno polnijo s podzemno vodo iz starodavnega naravnega termalnega vrelca.⁶ Ta se danes uradno imenuje izvir Toplica z geodetskimi

³ Terme Topolšica je komercialno ime Naravnega zdravilišča Topolšica, d. d. Uporaba imena z logotipom se je uveljavila v začetku 80. let prejšnjega stoletja, ko so začrtali nove usmeritve zdraviliške in zdraviliško-turistične dejavnosti (»Uresničili smo najpomembnejše naloge,« str. 9).

⁴ *Sanatorium Bad Topolschitz*, naslovnica. Zasebna zbirka Poles.

⁵ Poles, »Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov,« gl. ta zbornik.

⁶ Pravna osnova je Uredba o koncesiji za rabo termalne vode iz izvira Toplica za dejavnost kopališč in naravnih zdravilišč – Terme Topolšica (Uradni list RS, št. 87/15 in 39/19). To je koncesijski akt, na osnovi katerega je vlada RS Naravnemu zdravilišču Topolšica, d. d., podelila koncesijo za rabo termalne vode iz izvira Toplica za ogrevanje in hlajenje ter dejavnost kopališč in naravnih zdravilišč. Koncesija je podeljena za obdobje 30 let. Obseg vodne pravice, izražen kot največja dovoljena skupna letna prostornina (količina) rabe vode iz termalnega izvira Toplica, je 398.000 m³/leto. Največja dovoljena trenutna prostornina (količina) rabe podzemne vode iz termalnega izvira Toplica je 20,0 l/s (drugi odstavek 1. člena Uredbe).

koordinatami X: 140025,617, Y: 501686,642, Z: 372,37. Je edini⁷ topli vrelec v okolici; poleg treh⁸ hladnih v neposredni bližini, ki primarno služijo kot rezervni vir pitne vode javnemu vodooskrbnemu sistemu, ta vodni vir sekundarno lahko uporablja tudi Termoelektrarna Šoštanj (TEŠ).

*Trije hladni izviri v Topolšici.*⁹

Topli vrelec je oddaljen 190 metrov severovzhodno od zdraviliškega kompleksa, ki uporablja njegovo vodo. Izvir termal-

⁷ Na območju Lajš in Raven so pri raziskavah z vrtinami za odvodnjavanje jame Premogovnika Velenje naleteli na toplo vodo, ki teče podzemno proti izviru Topolšica. Kljub intenzivnim raziskavam od leta 1969 dalje Terme Topolšica uporabljajo izvir Toplica še vedno kot edini vir za ogrevanje in kopanje. V neposredni bližini izvira Toplica so raziskovalne termalne vrtine; eno od teh uporablja vodovod za vodno oskrbo, saj je naletel le na hladno vodo. Elektronsko sporočilo A. Lapajnet, Geološki zavod Slovenije, 6. 9. 2022. Arhiv avtorice. – Ludvik Kavčnik se kot domačin spominja, kako so okoli leta 1974 pri vrtini v Lajšah (na travniku za kapelico pri razcepu ceste v Šentvid in Topolšico) naleteli na vodo s temperaturo 56 °C, ki je brizgnila več kot 10 metrov v zrak. Ko so vrtali dalje, so naleteli še na hladno vodo, ki se je zaradi preboja zmešala s toplo in jo ohladila. Elektronsko sporočilo z dne 7. 10. 2022. Arhiv avtorice.

⁸ V neposredni bližini toplega vrelega, ob robu hriba, so na geološki prelomnici trije izviri hladne vode, ki jih je začel prvi uporabljati TEŠ. Kasneje, leta 1988, so se viški iz teh treh virov začeli uporabljati kot rezervni vodni vir javnega vodovodnega sistema Velenje–Šoštanj. Takrat se je ob črpališču TEŠ zgradilo črpališče Komunalnega podjetja Velenje. Istočasno se je zgradil cevovod od črpališča do čistilne naprave Grmov vrh. Tako je še danes, ko ti trije vodni viri primarno zagotavljajo rezervni vir pitne vode javnemu vodooskrbnemu sistemu, za kar je pridobljeno vodno dovoljenje, TEŠ pa lahko ta vodni vir uporablja v obdobju, ko za javni sistem niso potrebni. Elektronsko poročilo P. Rošerja, Komunalno podjetje Velenje, 8. 9. 2022. Arhiv avtorice. – Po spominu ljudi je bilo včasih še več izvirov, ki naj bi jih »zajeli in vodo speljali skupaj«. (Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 91).

⁹ Situacija na dokumentu *Zaščita obstoječih in predvidenih vodnih virov za potrebe dolgoročne oskrbe s pitno vodo v Mestni občini Velenje, Občini Šoštanj in Občini Šmartno ob Paki*. Hrani Komunalno podjetje Velenje.

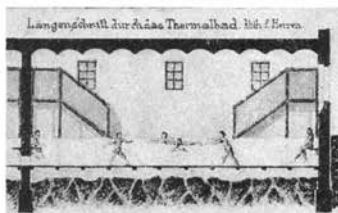
ne vode iz kameninske podlage (apnenec)¹⁰ je v starem termalnem kopališču oz. starem bazenu, kot stavbi pravijo domačini.

Stari bazen stoji na severnem robu zdraviliškega parka, nedaleč stran od potoka Toplica, ki obrobja park na zahodu. Objekt ima hišno številko Topolšica 73. Severno od njega je danes cesta, nekaj pa je bilo to kmečko dvorišče, kasneje trg pred kopališčem (Platz vor dem Bad)¹¹ oz. zdraviliški ali kopališki trg (Badeplatz).¹² Nasproti starega bazena čez cesto je niz stavb; ena od njih je bila po prvi svetovni vojni uprava državnega zdravilišča za tuberkulozo s stanovanji za zdravnike.

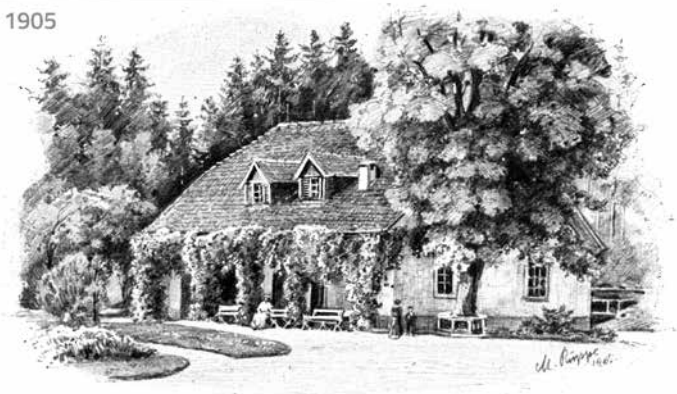
¹⁰ Program monitoringa 2022–2024, str. 1.

¹¹ Napis na razglednici *Gruss aus Bad Topolschitz*, poslani leta 1898, iz zbirke Z. A. Čebula.

¹² Fotografija v *Die Südbahn und ihr Verkehrsgebiet in Oesterreich-Ungarn*, str. 192.

1905

Termalno kopališče na začetku 20. stoletja. Upodobitve na starih razglednicah, na reprodukciji reklamne slike iz leta 1903 ter prospektu iz leta 1905.¹³ Na reprodukciji iz 1903 je še prečni prerez bazena (moški del): v bazen so vodile stopnice, voda izvira iz horizontalne kamnite podlage, nad katero je (verjetno lesen) pod, stropni oboki so na traverzah.

¹³ Reprodukciyo (ki je priloga *Poročila bolnice 1947–1957*) in prospekt *Bad Topolschitz* iz leta 1915 hrani J. Poles.

Objekt nad termalnim izvirom je vrisan na franciscejskem katastru iz leta 1825:¹⁴ v sklopu kmetije Topličnik je kot eden

¹⁴ »Franciscejski kataster za Štajersko.«

◀ od šestih objektov označen z rumeno barvo. Na drugi mapi franciscejskega katastra iz Arhiva Republike Slovenije (AS)¹⁵ je rumeno označena stavba povečana z rdečo šrafuro. Na mapi franciscejskega katastra, ki jo hrani Zgodovinski arhiv Celje (ZAC),¹⁶ pa je objekt starega bazena označen z rdečo barvo; gabariti so približno enaki kot staro jedro današnje stavbe, brez prizidkov, ki so razvidni na ortofoto posnetku iz leta 2019. Iz kartografskih prikazov je razvidno še, kako se je struga potoka Toplica zahodno od toplega vrelca premikala in spreminjala.

Različni zapisi navajajo, da je bila stavba nad termalnim izvirom sprva lesena uta, pokrita s slamnato streho na leseni konstrukciji.¹⁷ V drugi polovici 19. stoletja je bila stavba že pozidana: imela je dva bazena (enega za goste in »kmečko« kopel) ter na podstrešju nekaj skromnih sob za obiskovalce.¹⁸ Zidan objekt s pritlično etažo, dvokapno čopasto streho, frčadami ter kvadratnimi stebri na pročelju, ki so podpirali širok napušč, najdemo tudi na nekaterih najstarejših razglednicah, izdanih v zadnjih letih 19. in na začetku 20. stoletja.¹⁹

Vhodno pročelje s stebri je usmerjeno proti jugovzhodu, kjer se je razprostiral park, v tistem času že prepređen z urejenimi sprehajalnimi potmi, drevoredi in drugimi zasaditvami rastlinja ter kotički za posedanje. Pešpoti so v celoti obkrožile kopališki objekt, v bližini katerega je bil tudi velik rondel. V parku so bili še leseni drogovi za električno omrežje. Neposredno ob kopališki stavbi na trgu je bilo visoko drevo, pod njim pa klopi (stoli) ter mize za obiskovalce.

¹⁵ AS, fond SI_AS 177/C/F/C481/g/A05 Franciscejski kataster za Štajersko 1823–1869.

¹⁶ ZAC/1023, Zbirka katastrskih map, 1825–1975.

¹⁷ Poles, »Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov,« gl. ta zbornik.

¹⁸ Prav tam. V Tehničnem poročilu Projekta za pridobitev gradb. dovoljenja P-72/B iz leta 1976, str. 4, je navedeno, da je bil objekt zgrajen okoli leta 1890. ZAC, fond SI_ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11.

¹⁹ Prim. Ravnikar, *Pozdrav iz Šoštanja*, str. 140, 141, 145, 147, 151, 153.

*Razglednica Topolšice pred prvo svetovno vojno iz zbirke
Zvoneta A. Čebula.*

Stavba kopališča je bila kmalu po prvi svetovni vojni povišana za eno nadstropje, kar je razvidno s starih razglednic.²⁰ Najverjetneje so takrat na jugovzhodni strani podaljšali streho, dozidali zunanje pokrito stopnišče na pročelju (dostop v nadstropje), na preostalem delu pročelja pa je kot podaljšek stopnišča v pritličju pokriti hodnik s stebri. Objekt je bil adaptiran tudi na začetku sedemdesetih let 20. stoletja. Leta 1977 je bil dozidan večji prizidek v obliki črke L na jugovzhodu in jugu, za kar obstaja gradbena dokumentacija v arhivih.²¹ Naknadno je bilo zgrajenih (prizidanih) še nekaj manjših servisnih objektov.

²⁰ Na razglednici, izdani leta 1935, je stavba že povišana. Prav tam, str. 167.

²¹ ZAC, fond SI_ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, in AS, fond SI AS 710/3248 Bolnica Topolšica: uporaba termalne vode, vodnogospodarsko soglasje. Spis št. 324/A-390/76 Bolnišnica Topolšica, uporaba termalne vode.

Izvir Toplica in izvir Toplice

Šaleška dolina je po nastanku tektonska udorina. Tukaj je pred približno 20–30 milijoni let na stiku afriške in evropske tektonske plošče pod morsko gladino potekalo vulkansko delovanje.²² Pokazatelji tektonske in vulkanske dejavnosti so tudi termalni vreli. Izvir Toplica se nahaja na t. i. severnoštajerski termalni črti. To je sistem globokih prelomov, ob katerih se ob vrelih vrstijo naravna zdravilišča Topolšica, Dobrna, Zreče, Podčetrtek in Rogaška Slatina.²³

Termalna voda v Topolšici prihaja na plan iz apnenčaste podlage. Izvir Toplica je danes izveden kot zajetje s poglobitvijo. Pretok termalne vode na izviru niha v odvisnosti od vodnega stanja med 20 in 60 l/s. V odvisnosti od pretoka niha temperatura vode med 27 in 35 °C. Zajetje na izviru je izvedeno iz dveh betonskih cevi, ki sta postavljeni navpično druga na drugo v območje starega bazena in dosežeta globino dveh metrov. V ta vodnjak so vgrajene tri potopne črpalke (ena delujoča in dve rezervni). Vse tri odvodne cevi so speljane v eno, na kateri je vgrajen indukcijski merilec pretoka. Voda je po cevovodu speljana proti zdravilišču in se zaradi prenizke temperature dogreva preko toplotne črpalke. Preostala nezajeta voda, ki izteka iz izvira in se kljub črpanju stalno prelija, je speljana po podzemni odtočni cevi v približno 40 metrov oddaljen potok Toplica.²⁴

²² Poles, *Stodesetkrat* o Šoštanju, brez strani.

²³ »Vulkanizem.«

²⁴ Povzeto po *Program monitoringa 2022–2024*, str. 1, 2, 5 in 12. Termalna voda iz izvira Toplica izteka iz termalnega karbonatnega vodonosnika Lajše–Topolšica in je po hidrogeokemijskem tipu Ca–Mg–HCO₃ dolomitna voda s približno 335 mg/l skupnih raztopljenih snovi. Voda vsebuje 60,5 mg/l raztopljenega CO₂ in nima zaznavnega sulfida. Izmerjene koncentracije preiskanih parametrov ustrezajo pogojem za pitno vodo. Kemijska sestava vode iz izvira Toplica je stalna. Prav tam, str. 8. – Ihtilolog dr. B. Skalin je kot samostojni raziskovalec v 80. letih v starem bazenu preučeval vpliv tople vode vrelca v Topolšici na ribe; v okroglih bazenih s termalno vodo je vzrejal mladice krapa in soma. Elektronsko sporočilo B. Skalina z dne 10. 10. 2022. Arhiv avtorice.

Potok Toplica uradno izvira na območju vodnega vira Toplica.²⁵ Na državni topografski karti²⁶ je ob vznožju hriba Lom označen izvir z modro piko (»pri Verču«, p. d. Verko),²⁷ ki kmalu prenikne v zemljo in se spet pojavi pod »Mladiškim« mostom (kjer cesta zavije navkreber proti objektu Mladika v smeri jug). Voda je nato speljana pod površjem (asfaltna cesta) in po nekaj deset metrih pride ponovno na plan. Po štirih kilometrih se potok Toplica v Florjanu, južno od naselja Pohrastnik, pred Puharskim mostom izlije v reko Pako.²⁸

Potok Toplica – menda so mu rekli tudi Toplišnica – je nekdaj povzročal naplavine in močvirja v vsem svojem toku do Šoštanja.²⁹ V letih 1954 do 1956 je bil potok v zgornjem toku na območju zdravilišča reguliran.³⁰

²⁵ Elektronsko sporočilo P. Rošerja, Komunalno podjetje Velenje, z dne 5. 10. 2022. Arhiv avtorice. – Po ljudskem izročilu naj bi v izviru Toplice prišli na plan cokle in volovski rogovi, po tem ko naj bi v vrtačo na Vodovnikovi kmetiji na vrhu Loma padli voli, dekla in hlapec. Poles, »Dobro jutro, koš! Lahko noč, koš!«, str. 32.

²⁶ »Državna topografska karta.«

²⁷ Po navedbah domačinov je izvir pri Verču poleti presihal. Tam dejansko že dlje časa sploh ni nobene vode na površju (stanje oktober 2022). Stalno pa je voda prisotna pri »Mladiškem« mostu, zato pojasnjujejo, da je pravzaprav tam izvir potoka Toplica. Vanj se prosto izlije nezajeta voda iz termalnega izvira Toplica. (Drago Tamše, 1. 10. 2022).

²⁸ Na Googlovem zemljevidu se potok pojavi šele pri mostu na južnem robu zdraviliškega parka dalje, vendar ni poimenovan. Je pa to lokacija izpusta odpadne termalne vode iz kompleksa bazenov hotela Vesna preko kompenzacijskega bazena in deklorinacijskega zbiralnika v potok Toplica. *Program monitoringa 2022–2024*, str. 11.

²⁹ Tako Franc Hrastnik, p. d. Romel, roj. 1890, povzeto po *Poročilu bolnice 1947–1957*, str. 8.

³⁰ Prav tam, str. 18. V letu 1954 je bil potok reguliran od garaže do mostu proti oddelku Mladika, v letu 1956 pa na odseku perišča do mehanične delavnice ter od mlina do meje zdravilišča.

»Ko bo Toplica zmrznila, bo sodni dan«³¹

Še sredi 20. stoletja so bili na potoku Toplica štirje³² mlini: Oreščev, Kotnikov, Kolavterjev in Mlinarjev v Metlečah. Značilno zanje je bilo, da jih »pozimi ni zeblo, poleti pa jih ni utragalo« – voda potoka ni nikoli zmrznila, zato so mlini lahko delovali, v najbolj sušnih obdobjih pa tudi ni usahnila.³³

Potok Toplica je bil zaradi izliva tople vode iz vrelca vse leto topel. Zaradi tega so se v hladnih dneh nad potokom dvigale meglice. Tam je bilo vedno polno rib, zlasti postrvi.³⁴

Če sta bili na začetku 19. stoletja po franciscejskem katastru dve »različni« Toplici – območje okoli vrelca in potok,³⁵ je danes ohranjeno ime potoka Toplica in poimenovan termalni izvir Toplica, medtem ko se staro ledinsko ime za to območje ne uporablja več. Domačinom, ki so živeli v neposredni okolici termalnega vrelca, so v drugi polovici 20. stoletja pravili »Topličneki«³⁶ oz. Topličani.³⁷

³¹ Poles, »Dobro namočeno – pol oprano,« str. 29.

³² Na Toplici je bil višje od Oreščevega včasih še Topličnikov mlin. Tako Franc Hrastnik, p. d. Romel, roj. 1890, gl. *Poročilo bolnice 1947–1957*, str. 2.

³³ Drago Tamše in Mirko Goltnik, 29. 6. 2022: *Mlini na Toplici so bili srednjelivni – voda je pritekala na sredini kolesa in ga vrtela navzdol. Nadlivna kolesa so imeli mlini v Strmini in na Florjanščici, ker je bil pretok vode majhen in so bili žlebi speljani na vrh, tako da je voda poganjala lopatice z vrha. Pri Kolavterjevem mlinu na Toplici je bila še žaga felicijanka. Oreščev mlin (p. d. Orézec) je bil merčni in je prenehal obratovati sredi 60. let 20. stoletja.* Anica Podlesnik, 19. 7. 2022: *Kotnikov mlin z zidanim stanovanjskim delom je imel tri mlinska kolesa in stope za proso in ajdo. Največ dela je bilo pozimi, ko so drugi pritoki Pake zamrznili in so drugi mlini razen na Toplici obstali.*

³⁴ Drago Tamše, 1. 10. 2022: *Gojili so majhne kapče za vabo, zelo kratke čas po letu 1960 pa so imeli ribe v »banah« v Kirurgiji. Zanje je skrbela v bolnišnici zaposlena biologinja, ki so ji zaradi njenih zadolžitev pritaknili vzdevek »Riba«.*

³⁵ Poles, »Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov,« gl. ta zbornik.

³⁶ Drago Tamše, 5. 10. 2022.

³⁷ *Poročilo bolnice 1947–1957*, str. 8.

»Nihče ni imel kopalk, bili smo v srajčkah ali hlačkah«

Anica Podlesnik je otroštvo in mladostna leta preživela v Topolšici; njen oče je imel v najemu Kotnikov mlin na Toplici, nasproti starega gasilskega doma. V mlinu je družina živela od leta 1928 do 1953. Spomini na stari bazen segajo v otroštvo, približno od leta 1935 dalje: *Za kopanje je bilo treba kupiti karto, prodajali so jih v kavarni, ki je bila v stavbi s stopnicami nasproti starega bazena čez cesto. Otroci so točno vedeli, kdaj je v službi tista od uslužbenk, ki ne bo računala vstopnine, in so to seveda izkoristili. Vendar je zmeraj prišel kdo, ki je plačal, in uslužbenka je rekla »samo ne škropit,« da se ne bi kopalci pritoževali. Zato so bili otroci »srečni, res srečni,« če v bazenu ni bilo nikogar drugega. Lahko so skakali in cvilili ter si dali duška. Nihče od otrok ni imel kopalk, zato so se kopali v srajčkah ali spodnjih hlačkah. Kopat so se hodili brez staršev, v bazenu ni bilo posebnega nadzora. Bazeni takrat ni bil več predeljen.³⁸ Ločene so bile le garderobe za moške in ženske, posebnih omaric ni bilo, le obešalniki.*

Kopališče je bilo odprto vse dni, vendar zaklenjeno, zato je bilo treba po ključ in karto v kavarno. Dopoldan se ni bilo možno kopati, samo popoldan. Otrokom pa je bilo najbolj »žal,« ko so kopališče maja leta 1945 začasno zaprli. Takrat so v Topolšico pripeljali zajetega generalpolkovnika Löhra.³⁹

Drago Tamše je dodal: Löhr je prenočil v podstrešnem prostoru starega bazena z dvema oknom, ki sta bili usmerjeni na cesto proti kavarni.⁴⁰ Zjutraj po mitingu, ki so ga po podpisu kapitulacije organizirali partizani, pred stavbo starega bazena ni bilo nobene straže, zato je šofer Löhra z njegovim avtomo-

³⁸ *Krajevni leksikon dravske banovine* leta 1937, str. 556, navaja, da sta za kopanje na razpolago dva bazena. Starejši domačini so se včasih še spomnili, da sta bila bazena predeljena z leseno pregrado (prim. terenske zapiske v Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 91).

³⁹ Anica Podlesnik, 19. 7. 2022.

⁴⁰ *Tudi Poročilo bolnice 1947–1957*, str. 25, navaja, da je bil Löhr interniran v kopališki zgradbi.

bilom odpeljal do Šoštanja in čez Šentvid na Koroško. Šele 30 kilometrov pred Celovcem ga je ustavila angleška patrulja. Generala so predali koroškim partizanom, v Beogradu je bil obsojen na smrt.⁴¹

»Kopali smo se domačini in okoličani, s poudarkom: brez pacientov!«

V obdobju 1919–1941 se je Topolšica hitro in uspešno razvila v priznan državni sanatorij za pljučno tuberkulozo, primarno vlogo v jugoslovanskem prostoru pa je imela pri zdravljenju otroške tuberkuloze. Sanatorij je bil organiziran paviljensko.⁴² Poleg klimatske in dietetske terapije so v Topolšici izvajali kirurško zdravljenje. Po odkritju antibiotičnih zdravil so do sredine šestdesetih let 20. stoletja tuberkulozo zelo omejili.⁴³

Termalna voda v »tuberkuloznem obdobju Topolšice« torej ni imela bistvenega pomena v okviru konservativnega ali operativnega zdravljenja pljučne tuberkuloze. Zato tudi kopališka stavba oz. stari bazen ni bil neposredno vključen v zdravljenje. Bolniki pravzaprav v stavbo niso imeli vstopa.⁴⁴ Kopanje je bilo zanje prepovedano. V starem bazenu so se lahko kopali samo domačini in okoličani, nikakor pa ne pacienti, »pljučneki«.⁴⁵

⁴¹ Drago Tamše, 29. 6. 2022.

⁴² V času največjega razcveta je imela ustanova okoli 30 objektov in 300 bolniških postelj. Zupanič Slavec in Slavec, »Protituberkulozno poslanstvo Bolnišnice Topolšica,« str. 270, 272.

⁴³ Prav tam, str. 270, 272.

⁴⁴ *Poročilo bolnice 1947–1957*, str. 35. Iz dokumentacije za film o sanatoriju Topolšica, ki je bil posnet leta 1927, izhaja, da so otroci na zdravljenju mdr. hodili vsak petek na kopanje pod nadzorom sester, in da so se bolniki ob sprejemu v sanatorij okopali v bazenu (Hrvatski državni arhiv (HDA), fond RH_HDA/517, Higijenski zavod sa školom narodnog zdravlja, škatla.1, št. 380/927, Jedno poglavje iz modernog liječenja tuberkuloze).

⁴⁵ Tako so pravili pljučnim bolnikom (Drago Tamše, 29. 6. 2022). Bolniki na zdravljenju so imeli prepoved kopanja; na razpolago so imeli kopalnice na bolnišničnih oddelkih. Lahko pa so zahajali v kino in kantino ob perišču.

V tem času je bil stari bazen v središču »stanovanjskega kvarta,«⁴⁶ v nadstropju in na podstrešju so bila stanovanja in sobe za bolnišnične uslužbence. Stanovalci so si delili le eno stranišče v prvem nadstropju pri stopnišču, nihče niti ni imel svoje kopalnice. Okopali so se lahko v termalnem bazenu.

»Leta 1956 prodali okoli 2.000 vstopnic«⁴⁷

Starejši Topolščani se spominjajo, da so se v starem bazenu kopali po drugi svetovni vojni še kot otroci, pa tudi v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja. Morali so že znati plavati, sicer niso smeli v bazen. Včasih so morali za obisk bazena prinesiti podpisano dovoljenje staršev.⁴⁸ Bazen je obratoval, vendar ni bil stalno odprt, zato je bilo potrebno iti po ključ v bližnjo menzo. Kupiti je bilo potrebno karto (»5 dinarjev ali kaj takega«), včasih pa so se otroci lahko kopali zastonj, če so pomagali pri čiščenju bazena.

Če je Topolšica kot zdravilišče za tuberkulozo izjemno prosperirala na medicinskem področju, pa je bila v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja med manjšimi in »manj znanimi toplicami na celjskem« območju.⁴⁹ »Toplice« so bile potemtako stari bazen s termalno vodo, ki je imela podobne indikacije kot voda v Dobrni (za ginekološka obolenja, bolezni živčnega sistema, bolezni srca in krvotoka).⁵⁰

⁴⁶ Poročilo bolnice 1947–1957, str. 35.

⁴⁷ Celjski zbornik 1957, str. 70.

⁴⁸ Drago Tamše, 29. 6. 2022, se spominja: *Če sem se hotel kopat, sem moral imeti očetovo pisno dovoljenje. Ko sem že znal pisati, sem nekoč izzval očeta, kdo od naju se lepše podpiše. Enkrat on, enkrat jaz, enkrat on ... in sem mu podtaknil pod list indigo papir, da se je podpisal na dovoljenje za kopanje. V menzi je delala Pavla, ki je potem povedala očetu, da sem se prišel kopat. Očetu ni bilo nič jasno, meni pa tudi ni bilo hudega.*

⁴⁹ Poleg Frankolovega, Zbelovega pri Ločah itd., medtem ko so Rogaška Slatina, Dobrna, Laško in Rimske Toplice predstavljale »odločilne kapacitete slovenskih zdravilišč.« Tako Celjski zbornik 1957, str. 34 in 70.

⁵⁰ Celjski zbornik 1957, str. 47.

»Pokriti bazen (pravzaprav dva bazena – [kje je bil drugi? op. a.])« se omenja poleg stanovanjskih zgradb v toplicah, ki so imele svojega zdravnika in so se v glavni sezoni uvrščale med ostala štajerska zdravilišča. Bazen so uporabljali predvsem okoličani (Šoštanj).⁵¹ V šestdesetih letih 20. stoletja so se v pokritem bazenu v Topolšici kopali izletniki (predvsem šolski).⁵² Tu so se kopali otroci, mladostniki, pa tudi odrasli.⁵³

Poudariti je potrebno, da so se toplice nahajale tako rekoč sredi bolnišnice za tuberkulozo, ki pa je veljala za zelo nalezljivo,⁵⁴ zato v Topolšico od drugod v tistem času niso množično zahajali. Se je pa v okviru perspektivnega programa že nameravalo odvesti termalno vodo iz ožjega območja zdravilišča za tuberkulozo ter na novem mestu urediti odprti bazen z vikend naseljem.⁵⁵

»Kot bi se kopal v sobi, napolnjeni s toplo vodo«

V Badjurovem Vodiču po jugoslovanskih Alpah za leti 1922/23 je navedeno, da so se v dveh bazenih ločeno kopali ženske in moški, v vsakem do 15 oseb.⁵⁶ Bazen za ženske je bil v jugozahodnem delu stavbe, za moške v severnem.⁵⁷ Kasneje so v steni naredili preboj in oba bazena povezali v enega; morda takrat, ko so stavbo med svetovnima vojnama adaptirali (povišali za nadstropje, podaljšali streho nad vhodnim pročeljem in dozidali zunanje stopnišče v nadstropje).

⁵¹ Prav tam, str. 70.

⁵² *Celjski zbornik* 1961, str. 250.

⁵³ M. J., 5. 9. 2022: *Mladina se je prihajala kopat iz Velenja, tudi proti koncu 60. let prejšnjega stoletja: pobi so večkrat šli s Starega šahta v Topolšico peš. Ko so se po kopanju vračali domov, so si spotoma v Šoštanju v delikatesi kupili klobase »pasjo radost« in »kilo frišnga belga« kruha. Ko so pojedli, so jo peš po železniških tirih mahnili nazaj v Velenje.*

⁵⁴ Tako Janez Poles, 7. 10. 2022.

⁵⁵ *Celjski zbornik* 1961, str. 250.

⁵⁶ Badjura, *Vodič po jugoslovanskih Alpah*, str. 478.

⁵⁷ Drago Tamše, 29. 6. 2022.

*Stari bazen, kjer je danes črpališče termalne vode. Pogled
z vhoda v bazen. Desno je podest oz. »balkon«.*

Foto: Š. Poles, 2022.

Tako povezan bazen je zapolnil notranjost stavbe po vsej dolžini. V steni, ki je delila prejšnja dva manjša bazena, so naredili širok preboj, ki je ločno zaključen – ljudje mu pravijo »obok« ali »velb«.

*V nekdanjem bazenu – pogled izpod balkona.
Foto: R. Poles, 2022.*

Termalna voda izvira iz skale, ki je približno 5 metrov pod nivojem okoliškega terena. Na skali je pozidana stavba. Lesena tla bazena so bila več kot 2,5 metrov pod nivojem terena.⁵⁸ Ko je bazen deloval kot kopališče, se je z vodo polnilo stavbno telo notranje dolžine pribl. 12 metrov in širine 5 metrov, do višine odtokov. Približno 2 metra nad izvirom oz. skalo, iz katere je izhajala voda, so bili po širini hrastovi tramovi, tesani na kvadraten prerez 30×30 cm. Bilo jih je šest ali sedem. Del enega od njih je ohranjen še danes. Na tramove so bile pribite lesene deske, ki so bile dno bazena. Voda je bila od lesenih tal visoka cca 150 cm oz. 130 cm pod lokom.

Prvotno so bile na hrastove tramove deske pribite z lesenimi zatiči, ki so menda zgnili. Nadomestili so jih z žebli, ki pa so zarjaveli in bili nevarni za poškodbe kopalcev. Deske so bile razmaknjene 1 do 2 cm; skozi te reže so se v termalni vodi proti površju dvigali drobni mehurčki.

⁵⁸ Drago Tamše in Mirko Goltnik, 29. 6. 2022.

Na sredini bazena, pod lokom, so bile lesene deske nekoliko ukrivljene, da so dvignile dno; voda tam ni bila tako globoka. Naknadno so tla pod tramovi betonirali, razen pri izviru: po sredi prostora, po dolžini je bil kanal, globok približno 60 cm od tramov, ki je vodil do zapornice v steni bazena proti potoku. Tam so lahko spraznili bazen do lesenega poda.⁵⁹

Notranje stene bazena so bile do višine nekaj več kot dveh metrov obložene z običajnimi belimi »češkimi« keramičnimi ploščicami, velikosti 15 × 15 cm, ki so ohranjene še danes. Stene so bile nad ploščicami prebeljene z belo barvo, danes so na njih enakomerne zelenkaste lise. Tla so pretežno zalita z betonom. Na višini, ki je na zunanji strani že bila nad nivojem terena, so velika okna, danes fiksno zastekljena s steklenimi zidaki, včasih pa so se odpirala.⁶⁰ Dodatno je bil prostor osvetljen s stropnimi lučmi.

V bazen so vodile stopnice s kovinskim ročajem na steni in ograjo na desni. Na tej strani bazena, ob vhodu, je bil nad vodo betonski podest, ki mu vsi pravijo »balkon«. Z balkona so skakali v vodo, na njem pa je stal tudi fizioterapevt, ki je demonstriral telovadne vaje.⁶¹ Betoniran podest je tudi na drugi strani bazena, vendar se domačini tega ne spomnijo; morda je bil za servisne namene narejen naknadno. Na nekaterih stenah bazena je še danes ohranjen tanek kovinski horizontalni ročaj, nameščen tik nad nivojem vode, ki je bil v pomoč kopalcem. Na nekaterih stenah je ročaj še ohranjen.

V bazen se je vstopalo iz predprostora, kjer se je dalo preobleči. Naknadno, v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, so tam uredili garderobe z omaricami in klopmi, tuše in sanitarije.

⁵⁹ Anton Perovec, 9. 9. 2022, in Mirko Goltnik, 1. 10. 2022.

⁶⁰ Ker je bil bazen zvečer zaklenjen, so se včasih fantje pritihotapili v notranjost skozi odprta okna. Po kopanju pa je bilo treba splezati nazaj do oken, kar sploh ni bilo enostavno, saj so bila okna pribl. 2 metra nad nivojem vodne gladine (Drago Tamše, 29. 6. 2022).

⁶¹ Meta Ramšak je – stara 15 let – po operaciji noge hodila na razgibavanje v stari bazen. Spominja se ročajev, za katere so se držali, ker je bila voda tako globoka, da ni bilo možno stati.

Darko Menih je povedal, da jim je, Topolščanom, bazen veliko pomenil. Spominja se otroškega obdobja od pribl. leta 1955 in v 60. letih: *Že od malega smo z vrstniki, nikoli s starši, hodili na kopanje v perišče ali pa v stari bazen, za katerega smo morali po ključ v menzo čez cesto. Gospa, ki je delala tam, je bila včasih nejevoljna in nas ni vedno spustila noter, razen če nas je bilo več. Plačali smo karte, po 5 dinarjev ali nekaj takega, potem nam je odklenila, nas zaklenila ter odšla. V bazenu smo plavali, se lovili, skakali z balkona (korajžni celo z ograje na balkonu), se skrivali in potapljali, odvisno od tega, ali smo bili sami ali pa so bili tam tudi drugi kopalci, ki niso prenesli špricanja in vrišča. Pod vodo smo tudi tekmovali, kdo prej pride na drugi konec bazena: deske na dnu so bile po dolžini razmaknjene, tako da smo se s prsti v režah preprijemali in premikali naprej. Seveda smo se večkrat zaskalili. Plezali smo tudi na poševne okenske police visoko nad gladino vode, pa tudi po oboku do najvišjega dela na sredini, potem pa smo se spustili in padli v vodo.⁶² Pa še nekaj smo ušpičili, če smo bili taprava ekipa: tam so bile deske, mi pa smo jih prislonili k odtokom vode iz bazena. Luknje smo zadelali, da voda ni iztekala v perišče in je v bazenu narasla do balkona ali celo do spodnjega roba oken. Ko so videli, da v perišču ni vode, ker smo zadelali odtoke, so povedali gospe v menzi, ki je »privrela dol v bazen«. Hitro smo umaknili deske, da je voda odtekla, ampak bili smo vseeno kregani. Gospa nam je zagrozila, da nas ne bo nikoli več spustila noter, a je do naslednjic pozabila. V bazenu smo lahko bili le približno 20 minut. Topla voda nas je utrudila. Zaradi gledanja pod vodo smo imeli nekaj časa meglen vid oz. kot bi imel tanek filter čez oči. Vendar oči niso pekle, je pa imela voda specifičen vonj. Tudi brbotalo ali šumelo ni, le mehurčki so skozi špranje med deskami na dnu prihajali na površje.*

Janez Poles se spominja, da se je v starem bazenu kopal kot gimnazijec leta 1967/68: *V drugem letniku gimnazije smo imeli kolesarski krožek. V spremstvu profesorice smo se s kolesi odpeljali iz Velenja v Topolšico na kopanje v stari bazen (najbrž*

⁶² To je pripovedoval tudi Toni Mežnar, 13. 9. 2022.

smo se tako organizirali zato, ker je bila naša sošolka Boža hči takratnega upravnika bolnišnice Draga Meha). V preddverju bazena so bile garderobe in majhne omarice. Voda v bazenu je bila topla, dno je bilo iz lesenih desk, na koncu bazena je bila luknja za iztok vode, premera 20–30 cm. V bazen se je vstopalo po stopnicah. Velik je bil cca 12 × 5 metrov in globok pribl. 150 cm. Plavati nismo mogli, ker nas je bilo preveč. Zato smo si izmislili igro lovljenja žoge: eden od fantov je s sredine bazena metal žogico, ki jo je bilo treba ujeti v skoku z balkona in čim bližje gladini: nižje, kot si jo ujel, boljši si bil. Jaz skočim na glavo, pikiram, lovim žogico, še malo počakam, jo ujamem, vendar se nekako nisem uleknil in sem šel naravnost z glavo do tal. Iz deske je štrlel žebelj, ki mi je dal »pečat«. Koža je bila raztrgana; niti me ni bolelo. Ko pa smo končali s kopanjem in sem si v garderobi posušil in počesal lase, sem si z glavnikom nehote odprl rano in ulila se je kri. Peljali so me na bližnjo Kirurgijo, ki je bila še v funkciji; imeli so kirurške ambulate za manjše posege. Dr. Dečko me je pogledal (eno oko je imel umetno, je gledalo drugam), mi namestil tampon na rano in jo povil. Potem smo se odpeljali s kolesi nazaj v Velenje.

Dušan Dobnik je povedal: Kot mulci smo se konec šestdesetih let večkrat iz Šoštanja hodil kopat v stari bazen. Enkrat pa sem bil sam in plaval pod vodo, tako da sem se s prsti preprijemal za lesene deske in se vlekel naprej po dnu bazena. V prst sem dobil trsko, pod vso dolžino nohta. Nisem si upal k zdravniku, naslednji dan pa se mi je zagnojilo; naredila se je ogromna oteklina. Nazadnje sem vseeno moral k zdravniku. Ko mi je s pinceto poskušal izvleči trsko, se mu je ta dvakrat utrgala, ker je bila razmočena v tkivu. Na koncu je zdravnik noht privzdignil in potegnil trsko ven. Gnoj je kar špricnil. V prstu sem čutil vsak udarec srca.

»V 5 minutah se je voda dvignila za eno ploščico«⁶³

Bazen je bil odprt po potrebi – kdor se je želel kopati, je dobil ključ v bližnji menzi. Po letu 1977, ko je bazen že redno obratoval v okviru zdravilišča, so ga vsak večer po zaprtju obvezno sčistili, tako da so ploščice na višini, do koder je segala voda, zdrgnili z gobico in čistilom. Termalne vode v bazenu niso nikoli klorirali.

Enkrat tedensko so za temeljito čiščenje bazen povsem izpraznili, tako da so vodo izpustili pri zapornici (na višini lesenih tal bazena): z dvigom lopute na zunanji strani stavbe, kjer so bila posebna vrata. Loputa je imela železno ročico, ki jo je bilo potrebno privzdigniti in založiti z desko, da je ostala odprta. Voda je odtekla iz bazena v potok Toplica. Praznjenje je trajalo približno tri ure. Ko se je bazen spraznil do lesenih desk, so sčistili tla in ploščice.

Bazen se je s svežo izvirsko vodo polnil neprenehoma, sprti pa je voda iz bazena tudi odtekala skozi štiri odtok v steni: trije so bili združeni in speljani pod zemljo v perišče (od tam je voda odtekala v potok Toplica), četrti odtok pa je bil neposredno speljan v potok. Odtoki so bili okrogli, premera 20 cm, na notranjih stenah bazena: eden je bil pod stopnicami, trije pa na zahodni steni: dva v prvem delu bazena, eden na drugi strani loka. Cevi na zunanji strani objekta so bile betonske in speljane pod zemljo, tako da se niso videle. Tudi dno bazena je bilo približno 2,5 metra pod nivojem terena.

Drago Tamše se spominja: *Ko smo se fantje kopali v bazenu, smo včasih odtok vode iz bazena zadelali: z lesenimi deskami ali pa so se tisti, ki so bili višji, s hrbti postavili pred odtok. Voda ni mogla več odtekati in nivo se je dvignil, včasih tudi do balkona. Ženske, ki so se takrat namakale v bazenu, so se čudile, zakaj se je voda kar naenkrat dvignila ... Potem pa je nastal problem, kako deske dobiti stran, saj jih je voda pritiskala*

⁶³ Drago Tamše in Mirko Goltnik, 29. 6. 2022.

ob stene. Stopiti je bilo treba na vrh deske in jo močno potisniti navzdol, saj je stran ni bilo mogoče potegniti.

Marija Kompan, stanovalka v starem bazenu, se spominja, da se je tudi zgodilo, da se je kateri od kopalcev podelal v bazenu v odtok in je potem iztrebek prišel na plan v perišču, v katerega se je po podzemni cevi stekala voda neposredno iz bazena.

»Zabili smo z lesenimi cveki«

Kopalci se brez izjeme spominjajo, da so bile lesene deske na dnu bazena pribite z žebli, ki so na nekaterih mestih špičasto moleli iz tal, ko so glavice porjavele. Prihajalo je do poškodb. Tudi deske so bile na nekaterih mestih polomljene, kar pa je bilo priročno za skrivanje: predrznejši fantje so se potapljali in skozi odprtino zaplavali pod leseno dno. Tudi to je bilo izjemno nevarno, vendar ljudje ne pomnijo, da bi se kdaj kdo ponesrečil.

Mirko Goltnik se spominja, da je na tak način skoraj utonil. Razprl je dve zlomljeni deski in zaplaval pod njima, vendar je izgubil orientacijo in ni vedel, kje naj pride ven. Skoraj mu je že zmanjkalo sape, ko je nekako le našel izhod.

Leta 1973, ko je bil stari bazen še vedno ena od bolnišničnih stavb, so polomljene oz. dotrajane lesene deske nadomestili z novimi. Pravzaprav so zamenjali vse deske na dnu bazena. Obdelali so jih v mizarski delavnici, ki je bila kot tehnična enota del bolnišnice. Stare deske so bile iz lesa jelke, nove pa tudi, saj je jelka precej obstojna v vodi. Podrli so tri drevesa, les razžagali na dolžino 4 metre, širino 12 cm in 3,5 cm debeline ter ga poskoobljali. Za osrednji del tal pod lokom so deske posebej uveli. Na novo so jih zabili v stare hrastove tramove z lesenimi zatiči, »cveki.« Bili so macesnovi, dolgi pribl. 10 cm, dimenzije 1 × 1 cm, s »pobranimi« vogali. Vsako desko so zabili v tram na obeh koncih s po dvema zatičema, na sredni pa z enim.⁶⁴

⁶⁴ Mirko Goltnik, 29. 6. 2022, Anton Perovec, 9. 9. 2022.

Današnje stanje tal v nekdanjem bazenu. Foto: R. Poles, 2022.

Povojne prenovе in razširitve so bile do osemdesetih let prejšnjega stoletja investicija bolnišnice Topolšica. Bolnišnica kot taka na čelu z upraviteljem Dragom Mehom oz. pomočnikom direktorja je bila zelo napredna.⁶⁵

»Vsi Topolščani smo se tam naučili plavat«

Okoliški otroci so se hodili kopat bodisi v stari bazen ali pa še pogosteje na bližnje perišče. Prva asociacija vseh informatorjev Topolščanov je, da so se tam vsi naučili plavati. Perišče ob izviru je bilo pred drugo svetovno vojno največje od šestih na Toplici, ki so imela perivnike.⁶⁶ Bilo je na prostem in pokrito, vedno dostopno, vendar pogosto zasedeno, saj so v njem perice (bolnišnične, gospodinjke z Loma in od drugod) spirale oprano perilo. To težaško opravilo je bilo vsaj nekoliko olajšano zaradi tople vode, ki je v perišče tekla neposredno iz starega bazena.

⁶⁵ Gl. Poročilo bolnice 1947–1957.

⁶⁶ Poles, »Dobro namočeno – pol oprano,« str. 29.

Če so v perišču spirale perilo perice, so otroci komaj čakali, da so opravile delo, da so se lahko kopali. Če pa so prišle prāt, medtem ko so se kopali, so se morali otroci umakniti.⁶⁷

Anica Podlesnik se spominja obdobja pred drugo svetovno vojno: *Če ni bilo možno priti v kopališče, smo se otroci namakali v perišču. Od petka dalje uradno perice iz bolnišnice niso več prale, ker so oprano in posušeno perilo že likale in zlagale. Takrat smo prišli na vrsto otroci. Perišče je bilo zlasti pozimi najbolj oblegano, saj so vsi drugi pritoki Pake zmrznili. Tu pa je bila voda topla. Spomnim se, da so iz Družmirja pozimi vsak teden pripeljali spirat polne vozove perila.*

Sprva je bilo to perišče leseno, leta 1955 pa so ga v okviru bolnišnice pozidali. Prostor velikosti pribl. 7×5 metrov s stopnicami je bil zbetoniran pod nivo tal. Globok je bil približno 60 cm in na enem delu pregrajen. Tam je bilo nameščenih pet lesenih perivnikov v takšni višini, da se pericam ni bilo potrebno sklanjati. V kotu nasproti stopnic je bila tudi centrifuga za ožemanje perila: visoka naluknjana cev iz nerjavečega jekla, premera pribl. 80 cm, z ohišjem in pokrovom, ki je imela elektromotor.⁶⁸

Perišče je bilo pokrito in s treh strani odprto, z eno stranico pa prislonjeno na manjši zidan prostor, ki so mu rekli »topolška kantina«. Spadala je pod bolnišnico. Sezidali so jo skupaj s periščem leta 1955.⁶⁹ V njej se je vedno trlo gostov; pacienti in domačini so hodili na osvežilno pijačo in po sladkarije. Kantino so zaprli, ko so uredili novi bife in prvo samopostrežno trgovino na območju Zore (kjer je danes vodni park). O kantini na terenu ni več sledu, porušili so jo okoli 70. leta.

Ko so leta 1957 končali gradnjo in ureditev nove pralnice,⁷⁰ v bolnišnici zaposlene perice niso več prale na perišču. So pa tja še vedno hodile druge ženske, še konec šestdesetih

⁶⁷ Darko Menih, 7. 10. 2022.

⁶⁸ Drago Tamše, 1. 10. 2022.

⁶⁹ Tako *Poročilo bolnice 1947–1957*, str. 18: Leta 1953 so uredili leseni objekt za bife, leta 1955 pa so zgradili perišče in novi bife oz. kantino.

⁷⁰ Prav tam, str. 18.

let 20. stoletja. Kopali pa so se v njem še konec osemdesetih let, npr. kmetje, delavci, rudarji po težaških delih.⁷¹ Perišče je bilo prav tako kot kantina porušeno in je danes zasuto; vidni so le še obodni zidovi v tleh.

Ostanki nekdanjega perišča. Foto: R. Poles.

⁷¹ Danilo Čebul, 12. 9. 2022.

Janez Poles se spominja svojega prvega obiska v Topolšici: *Ko sem bil star 8 let, nas je v drugem razredu osnovne šole tovarišica peljala z vlakom iz Velenja do Šoštanja in potem peš v 4 km oddaljeno Topolšico. Tam smo si ogledali park in zdravilišče ... Pridemo do perišča in pomolimo prst v vodo, ki je bila topla. Smo bili navdušeni in tovarišica pravi: »Pejte se kopat.« Nismo imeli kopalk, pa nas je vzpodbujala, saj vendar imamo spodnje hlačke. Bilo je v začetku junija in toplo. Smo se res slekli do spodnjih hlačk in se šli kopat. Tovarišica pa je hodila ob robu in nas opazovala. Čez čas jo učenec vpraša: »Tovarišica, zakaj se pa vi ne kopate?« Je čudno pogledala, bila je v zadregi in ni hotela odgovoriti, pa sošolec spet reče: »A nimate hlačk?«*

»Je padla na perišu po štengah, ko je šla cote prat«⁷²

Precej desetletij nazaj, ko so se še kopali v starem bazenu, je med ljudmi krožila anekdota (»štos«), ki se je nanašala konkretno na staro perišče ob bazenu: *Župnik in Topolščanke so se menda dogovorili, da bodo prešušnice pri spovedi uporabljale kodiran jezik za »skok čez plot«. Rekle bodo, da so padle na stopnicah v perišču, ko so šle prat perilo. Nekoč je bil župnik dlje časa odsoten. Nadomeščal ga je kaplan, ki pa kodiranega jezika ni poznal. Pri spovedih ga je zaskrbelo nenavadno veliko število »padcev po stopnicah na perišču« in čutil se je dolžnega, da v zvezi s tem nekaj ukrene. Napovedal se je funkcionarju in mu povedal, da krajanke pogosto padajo (k sreči se še nobena ni poškodovala). Zadevo bi bilo nujno ustrezno urediti. Funkcionar, ki je poznal kodo, pa se je smejal in kaplanu pojasnil, za kaj v resnici gre. Ta pa mu je menda nato odvrnil: »Nič se ne smejte, tudi vaša je že padla.«*

⁷² Danilo Čebul, 12. 9. 2022.

»Tu je bila prva savna«

V začetku sedemdesetih let 20. stoletja so se lotili nekatere prenov v objektu starega bazena:⁷³ poleg lesenega poda so zamenjali tudi streho objekta (kritino in letve, špirovci pa so v glavnem ostali) ter nekoliko preuredili notranjščino – uredili so garderobe v predprostoru (izdelali klopi in omarice), predstavili vhod v stavbo proti sredini pročelja, bližje k stopnicam, uredili sanitarije ter novo savno, ki je bila tudi prva v bližnji okolici in za tiste čase »super«. Danes ni več ohranjena.⁷⁴ Bila je finska in v celoti narejena iz lipovega lesa, ki ga je imela bolnišnica v svojih gozdovih na pretek. Lipov opaž za savne velja še danes za kakovostno, idealno, a ne najcenejšo izbiro.⁷⁵

Anton Perovec, zaposlen v mizarski delavnici od leta 1971 do 1974, se spominja: *Savno sva delala s sodelavcem na podlagi ogleda neke druge savne, a brez načrta. Savna je bila naslonjena na zunanjo jugovzhodno steno objekta, levo od glavnega vhoda v objekt; vhod je bil istočasno prestavljen bolj proti sredini pročelja. Potilna kabina je bila velika približno 2,5 × 2,5 metra. Vse stene in strop so bile narejene iz opaža iz lipovine, prav tako predpražniki, ki so se ob čiščenju odstranili s ploščic, položenih po tleh. Lesena vrata so imela šipo. V savni je bilo prostora za 4 ljudi. Počivališča (sedišče, ležišče) so bila v dveh nivojih. Spodaj je bila širša klop – ležišče po vsej dolžini, nad njo pa ožja, in pravokotno ob spodnji klopi še ena ožja. Levo od vhoda je bila pečka. V savni je bila luč, zunaj pa dva tuša. Savne danes ni več.*

Andreja Bukovič Štefan se spominja: *Okoli leta 1975 se v perišču ni več pralo, ampak smo se otroci tam samo kopali. Bilo je zastonj, voda prijetno topla in smo zato tako radi hodili tja. Če sva s sestro ob sobotah lepo pospravili stanovanje in je bila mama zadovoljna, sva se lahko šli za nagrado kopat v ba-*

⁷³ Anton Perovec, 9. 9. 2022.

⁷⁴ Savne se podrobneje spominja tudi Danilo Čebul. Elektronsko sporočilo, 12. 9. 2022. Arhiv avtorice.

⁷⁵ »Savna.«

zen. Tam je bila tudi savna, kamor pa otroci nismo smeli, zato smo bili še toliko bolj radovedni. Če ni bilo nikogar v savni, smo iz bazena na skrivaj smuknili tja in odprli težka vrata z masivno leseno bunkasto kljuko. Ven je bušknila vročina, potem pa smo šli hitro nazaj v bazen. Tam se je kopalo veliko ljudi, predvsem iz Velenja in Šoštanja, zlasti pa pozimi odrasli.

*Pogled proti staremu bazenu in stari upravi iz parka.
Razglednica Zdravilišče Topolšica, šestdeseta leta
20. stoletja. Izrez. Hrani Muzej Velenje (R 1030).*

»Vse stranke smo imele samo en WC«⁷⁶

V nadstropju starega bazena in na podstrešju so bili bivalni prostori za uslužbenke bolnišnice. V začetku 60. let prejšnjega stoletja so tu stanovale samske ženske in družina brivca Dokozića. Kasneje so se tudi druge stanovalke poročile in rodile otroke, nekatere pa so se preselile.

V nadstropje je vodilo zunanje pokrito stopnišče. Vrh tega je bil prostor s straniščem, edinim v stavbi za stanovalce.⁷⁷

⁷⁶ Marija Kompan, 6. 10. 2022.

⁷⁷ S posnetka stanja leta 1976 je razvidno, da so bile sanitarije tudi v pritličju, očitno samo za bazenske goste. Glej sliko na strani 466.

Svoje kopalnice ni imela nobena bivalna enota. Dolg hodnik je bil osvetljen z oknom, ki je bilo usmerjeno proti kantini. Tu so bile še tri sobe, v katerih sta sprva bivali po dve dekleti (medicinske sestre, bolničarke, strežnice), kasneje pa so dobile vsaka svojo sobo. Na severni in jugovzhodni strani sta bili po dve stanovanji z dvema prostoroma, vmes pa so bile strme lesene stopnice na podstrešje. Tam je bila soba z ravnim stropom, velika cca 30 m², s šestimi bolniškimi posteljami in omaricami za šest deklet, ki so delale v bolnišnici. Zraven je bilo še podstrešno stanovanje z dvema oknoma, usmerjeno proti jugovzhodu; tu je stanovala brivčeva tričlanska družina.

Tudi sicer je bilo v Topolšici stanovanj za uslužbenke precej: nad pralnico, skladiščem, mehanično delavnico, pri menzi, pekarni itd. Vsi stanovalci so se morali iz starega bazena preseliti, preden so leta 1977 začeli graditi prizidka.

Marija Kompan se je leta 1963 zaposlila v bolnišnici. Dodelili do ji posteljo v skupni podstrešni sobi starega bazena, ki si jo je delila s petimi dekleti. Ker je bila stara šele 16 let in še ni smela delati na oddelku, so jo zaposlili v zunanjem obratu: pri obiranju jabolk, v kuhinji, pralnici, menzi, pri čiščenju Planike, preden so zbelili, položili tlake in namestili opremo itd. Celo v mizarski delavnici je pomagala, ko so delali krste. Zaradi velikih potreb po osebju so jo s 17 leti vendarle vzeli za strežnico na bolnišničnem oddelku. Spominja se, da je bilo stanovati nad starim bazenom lepo. Dekleta so bila zadovoljna in so se razumela. Ker nihče od stanovalcev ni imel svoje kopalnice, so dobili ključ od bazena v menzi. Lahko so se poljubno kopali, le militi se niso smeli. Tudi okolica je bila zelo lepo urejena, dokler je do približno leta 1965 za park skrbel vrtnar in domačin Marinšek: čudovite cvetlične grede, fontana ... Vzdušje je bilo živahno: kantina pri parišču je bila vsak dan nabito polna. Nekateri pacienti so bili tu po tri, štiri leta in so se med seboj in z domačini že kar spoprijateljili. Ker še ni imela pralnega stroja, je tudi sama še sredi šestdesetih letih hodila na parišče spirat otrokove plenice. Tam so nekateri prali svoje avte.

*Pogled proti staremu bazenu in stari upravi iz parka.
Razglednico Zdravilišča Topolšica hrani Muzej Velenje (R 1053).*

Dr. Franjo⁷⁸

V pritličju stavbe starega bazena so bili trije vhodi: Prvi vhod za bazen je bil ob cesti, drugi k brivcu, tretji pa v ambulantno dr. Dečka, ki je bila namenjena uslužbencem bolnišnice.⁷⁹ Bolnišnica je imela po drugi svetovni vojni zaposlenega svojega frizerja oz. brivca:⁸⁰ Največ ljudi je obril brivec Franjo Dokozić, doma iz Karlobaga. Z družino je stanoval na vrhu starega bazena. Nekoč je šel po parku mimo štirih pljučnih bolnikov, ki so ga zbadljivo pozdravili: »Kak je, brico, a si jih obril?« »Pička ti materina, kakav brico sam ja? Ja sam dr. Franjo!« Ni bil zdravnik, ampak samega sebe je klical doktor in tudi oblačil se je v »mantel« in nosil zdravniško torbo. Bolniki so se ga bali in ga res naslavljali dr. Franjo. Okoliška mladina pa je v glavnem hodila k njemu in ga poslušala, kako je pripovedoval razne zgodbe,

⁷⁸ Mirko Goltnik, 5. 9. 2022.

⁷⁹ Tam je bila tudi otroška posvetovalnica (Marija Kompan, 6. 10. 2022).

⁸⁰ *Poročilo 1947–1957*, str. 71 in 81 navaja, da je bil zaposlen en brivski mojster v okviru gospodarskega sektorja bolnice, ki je bila registrirana kot finančno samostojen zavod leta 1955.

tu in tam pa še koga ostrigel. Za britje pri ušesih si dveh prstov ni zmočil z vodo iz pipe, ki jo je imel na dosegu roke, ampak je nanju pljunil. So ga vprašali: »Pa kaj kar pljunete gor, Franjo?« »Pička ti materina, pička ti materina ... pa ova žvakača je najbolja!«

Fontana

V neposredni bližini starega bazena, na njegovi zahodni strani, je bila okrasna fontana. Po spominu domačinov so jo zgradili v šestdesetih letih 20. stoletja. Imela je obliko štiripere-sne deteljice. Izdelana je bila iz klesanih kamnitih blokov enake višine, obod je bil betoniran. V vogalih fontane so bile šobe, iz katerih so brizgali curki vode kvišku in proti sredini. Nekaj šob je bilo tudi na sredini. Voda je bila v fontano speljana iz vodovoda z »Mazejevih travnikov«. Zidali so jo zidarji Dalmatinci, ki so istočasno in v istem slogu delali tudi oporni zid pri stavbi čez cesto, kjer je bila stara pošta. Ta oporni zid je ohranjen še danes, fontano pa so približno dve desetletji po izgradnji razrušili in zasuli.⁸¹ O njej na terenu ni več sledu.

*Pogled od potoka proti staremu bazenu. Zgoraj; foto L. Naraks, 1968. Hrani Muzej Velenje (F 13937). Spodaj: Arhitektonsko-geodetska zazidalna situacija iz leta 1976, izrez.*⁸²

»Med štajerskimi termalnimi vreli dovolj obetajoč«⁸³

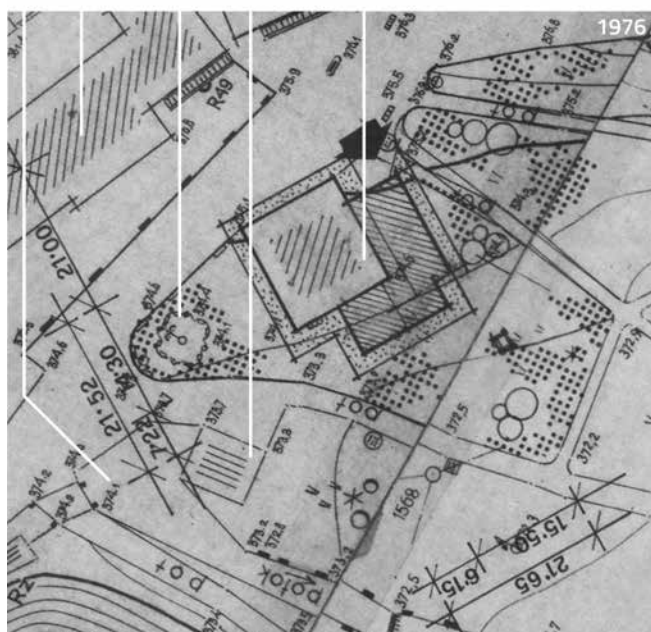
Po obvladanju tuberkuloze je bolnišnica v Topolšici po letu 1965 našla novo poslanstvo v pnevmologiji in internistiki, še vedno pa so sprejemali tuberkulozne bolnike.⁸⁴ Ponovno

⁸¹ Drago Tamše in Mirko Goltnik, 5. 10. 2022.

⁸² ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Situacija M 1:1000, P-72/B, 1976.

⁸³ Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 144.

⁸⁴ Zupanič Slavec in Slavec, »Protituberkulozno poslanstvo Bolnišnice Topolšica,« str. 273.

so se začeli zavedati možnosti povezovanja svoje razširjene zdravstvene dejavnosti z možnostmi, ki jih je ponujal termalni vrelec. Že leta 1963 so novinarjem, ki so prihajali pisat predvsem o tuberkuloznih bolnikih, pokazali termalni vrelec »in

manjši pokriti bazen«. ⁸⁵

Zaradi krize, v kateri se je znašla bolnišnica, ⁸⁶ so jo morali reorganizirati: od leta 1970 do 1975 je bila bolnišnica Topolšica delovna enota Bolnišnice Celje z dvema oddelkoma, pljučnim in internim. ⁸⁷ V tem času so na pobudo vodstva bolnišnice ponovno začeli geološko raziskovati območje, ki naj bi dalo odgovor na vprašanje, ali bi bilo obsežnejše vlaganje v turistično-zdravstveno izrabo vreca smotrno. ⁸⁸ V tem obdobju se je začelo povečevati tudi število zdraviliških gostov. Prenočevali so lahko v Mladiki, ki so jo pred tem opustili kot bolnišnični paviljon. ⁸⁹ V začetku sedemdesetih let so najbrž tudi zato izpeljali nekaj izboljšav na objektu starega bazena (zamenjava lesenega poda, strehe, ureditev garderob, savne itd.).

Leto 1976 – pred preureditvijo

Stari bazen je še vedno sodil v sklop objektov Bolnišnice Topolšica, ki se je po »celjskem obdobju« leta 1976 priključila Zdravstvenemu centru Velenje. Sledilo je obdobje strokovne rasti in razcveta bolnišnice. ⁹⁰ Ponovno so oživile tudi ideje o razvoju zdraviliške dejavnosti. ⁹¹

Dr. Križnič, specialist balneolog v bolnišnici, je izdelal program, ki je bil osnova za pripravo projekta za preureditev obstoječega bazena. ⁹² Z izgradnjo prizidka in funkcionalno

⁸⁵ Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 144.

⁸⁶ Meh, »Topolšica po drugi vojni«, str. 10.

⁸⁷ Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 136.

⁸⁸ Prav tam, str. 144.

⁸⁹ Prav tam, str. 111.

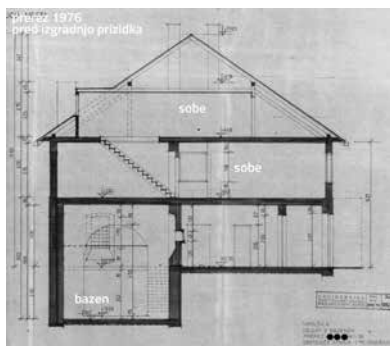
⁹⁰ Zupanič Slavec in Slavec, »Protituberkulozno poslanstvo Bolnišnice Topolšica,« str. 273. Topolšica je kot TOZD delovala znotraj Zdravstvenega centra Velenje do leta 1993, ko je postala samostojni zdravstveni zavod.

⁹¹ Hudales, *Bolnišnica Topolšica 90 let*, str. 145.

⁹² ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo Arhitekture, str. 1, v sklopu Projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B za Topolšica objekt B, Preureditev obst. bazen. objekta, št. 215/76. Idejni projekt arhitekta A. Miklavca (Zavod za urbanizem Velenje) je bil

preureditvijo prostorov so nameravali povečati turistično-zdraviliške in terapevtske zmogljivosti bazenskega objekta.⁹³

Objekt starega bazena pred izgradnjo prizidka je imel tlorisno dimenzijo 14,30 × 13,70 metra, pritličje, nadstropje in podstrešje. V pritličju je bil prostor z bazenom (neto 62,96 m²) s pripadajočimi garderobami in prhama, ter savna (6,23 m²) s predprostorom in prho, v etaži pa so bile v slabem stanju stanovanjske površine.⁹⁴ Obstoječa streha je bila dvokapnica z naklonom 35 stopinj, krita s salonitkami.⁹⁵

*Stanje leta
1976 pred
preureditvijo.
Prerez.⁹⁶*

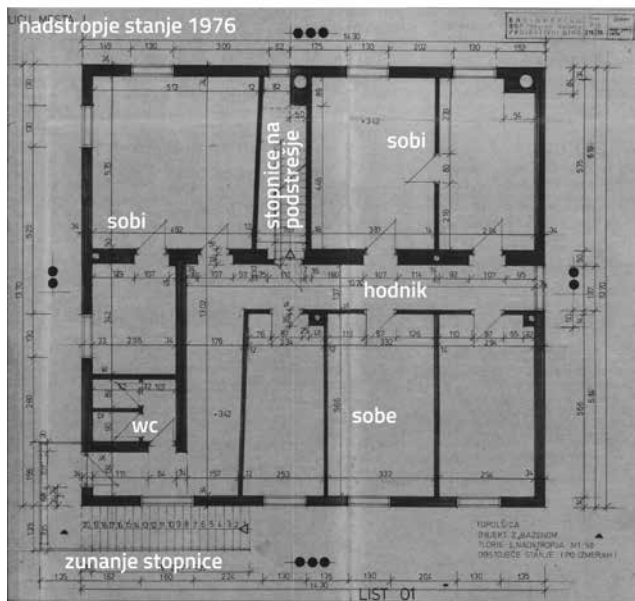
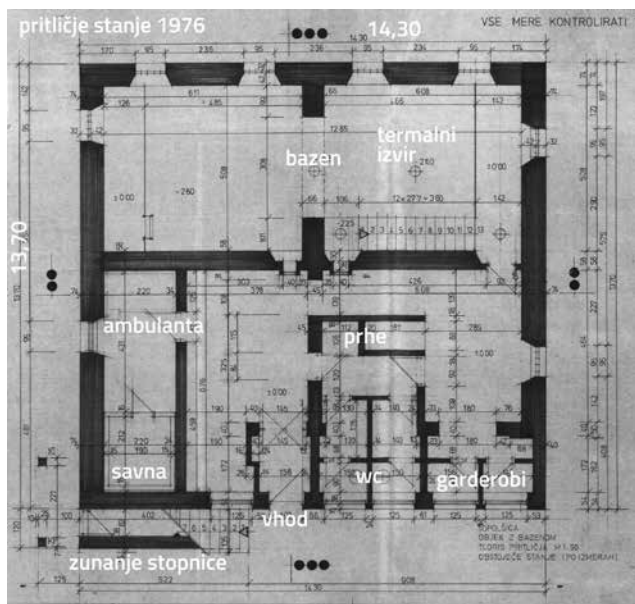
osnova za izdelavo projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B, ki ga je pripravil odgovorni projektant arhitekt T. Jeglič, Engineering, SGP Vegrad Velenje, Projektivni biro, 1976.

⁹³ AS 710/3248 Bolnica Topolšica: uporaba termalne vode. Spis št. 324/A-390/76 Bolnišnica Topolšica uporaba termalne vode, Vodnogospodarsko soglasje k preureditvi bazenskega objekta pri bolnišnici Topolšica, št. 324/A-390/76 z dne 22. 3. 1977.

⁹⁴ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo in prikaz površin P-72/B, 1976, str. 10.

⁹⁵ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo Arhitekture, str. 1, v sklopu Projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B za Topolšica objekt B, Preureditev obst. bazen. objekta, št. 215/76.

⁹⁶ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B za Topolšica objekt B, Preureditev obst. bazen. objekta, št. 215/76.

◀ Stanje leta 1976 pred preureditvijo.
Tloris pritličja in nadstropja.⁹⁷

Objekt B leta 1977

Leta 1977 je Bolnišnica Topolšica kot investitor na osnovi pridobljenega lokacijskega dovoljenja iz leta 1976⁹⁸ pripravila projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja, in sicer za objekt (bazen) B v Topolšici.⁹⁹

Objekt B zajema adaptirano obstoječo zgradbo (stari bazen, op. a.) in prizidek. Po projektu za gradbeno dovoljenje sta obstoječi objekt in prizidek zgrajena iz opeke. Strešna konstrukcija je lesena, kritina starega objekta je ravni salonit, kritina prizidka pa valoviti salonit. Višina slemena je približno 14 metrov. Dostop je s severovzhodne smeri z obstoječe dovozne ceste. Smer slemena obstoječe stavbe: severovzhod – jugozahod.¹⁰⁰

Obstoječi objekt se bo razširil v jugovzhodni smeri za 7,63 metrov, v jugozahodni smeri pa za 7,22 metrov, tako da bo meril tlorisno $21,52 \times 21,65$ metrov. Površinsko se bo razširil od obstoječih 321,62 neto etažnih m^2 na 527,07 neto etažnih m^2 .¹⁰¹

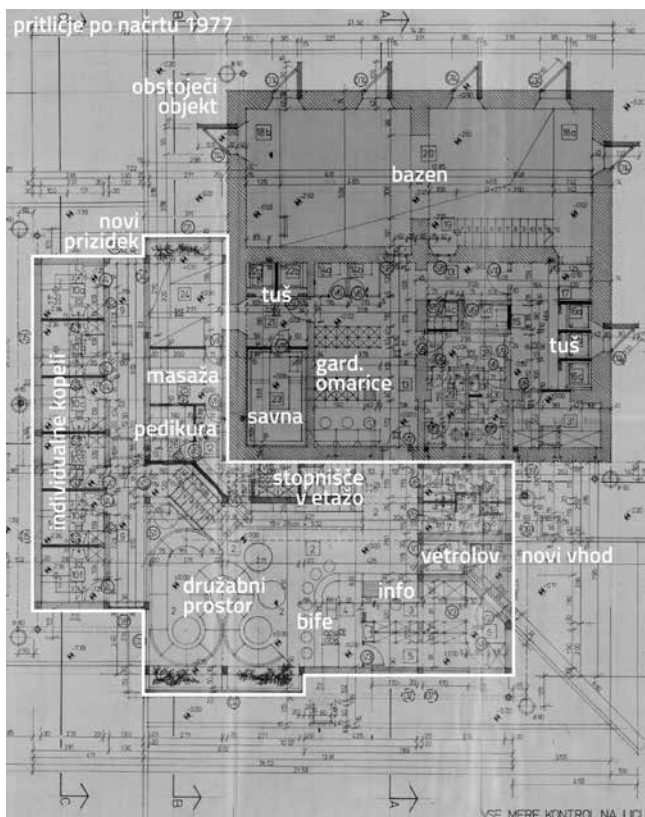
⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ AS 710/3248 Bolnica Topolšica: uporaba termalne vode, vodnogospodarsko soglasje. Spis št. 324/A-390/76 Bolnišnica Topolšica: uporaba termalne vode. Lokacijsko dovoljenje, 9. 6. 1976.

⁹⁹ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo Arhitekture, str. 1, v sklopu Projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B za Topolšica objekt B, Preureditev obst. bazen. objekta, št. 215/76.

¹⁰⁰ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo projekta Strel vodna instalacija, 1976, str. 3.

¹⁰¹ ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11, Tehnično poročilo Arhitekture, str. 1, v sklopu Projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja P-72/B za Topolšica objekt B, Preureditev obst. bazen. objekta, št. 215/76.

Načrti preureditve bazenskega objekta za pridobitev gradbenega dovoljenja iz leta 1977.¹⁰²

Projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja za objekt B je predvideval še sledeče:¹⁰³ *Prizidek v obliki črke L je z dilatacijo prislonjen ob južni vogal obstoječega objekta. Samo del prizidka ima etažo. V pritličju je program mišljen bolj kot turistično-zdraviliščno-rekreativni, v etaži pa kot terapevtski.*

¹⁰² Prav tam, str. 1 in 3.

¹⁰³ Prav tam.

Vhod v objekt B za goste oz. paciente vodi preko nadstreška in vetrolova mimo portirja, ki vrši funkcijo informacij, kontrole in izdaje čistega perila (brisače itd.) ter distribucije gostov v pritlični ali etažni del poslopja.

Pritličje obsega čakalnico – družabni prostor z bifejem (cca 25 sedežev s klubskimi garniturami in 7 mest za šankom – barski stoli), priročnim skladiščem, servisnim vhodom in sanitarijami za goste. Preko diferenčnih stopnic se pride v komplekse individualnih kopeli: 5 kabin s termalno kopeljo in 1 kabina s podvodno masažo. Predviden pa je tudi poseben prostor za shranjevanje čistil.

Bazenski program je ločen od ostalega. Tu je prostor s 4 preoblačilnimi kabinami, garderobnimi omaricami (66 kom) in 3 sušilci las, predprostor bazena s 3 prhami, obstoječi prostor bazena z 2 ploščadmi in stopniščem v bazen, sanitarna baterija in prostor za dnevno shrambo umazanega perila ter shranjevanje čistil.

Centralno kopališčna garderoba služi tudi kompleksu savne, katere osnovni prostor – klasična savna se delno poveča (4–5 oseb maksimalna kapaciteta). Tu je predprostor savne z 2 prhama, na novo pa se uredi tudi počivališče savne (4–5 ležišč), prostor za individualno masažo in obsevanje ter prostor za pedikuro.

Iz družabnega prostora vodi stopnišče v etažo, ki obsega čakalnico pacientov (20–25 sedežev na klopi), centralno preoblačilnico z garderobnimi omaricami (40 kom) in terapevtske prostore: skupinska telovadba z alternativno možnostjo masaže, individualna telovadba – kinezioterapija, trakcija, visoko- in nizkofrekvenčna elektroterapija, parafinske kopeli ter inhalacije. V etaži se nahajajo posebne sanitarije za paciente in posebne sanitarije za osebje s prhama in garderobnimi dvoprekatnimi omaricami (18 kom) ter prostor za shranjevanje čistil.

Podstreha nad traktom individualnih kopeli je izrabljena za tehnični prostor; nameščeni bodo ventilatorji za prezračevanje prostorov, isto velja tudi za podstreho obstoječega objekta nad traktom terapij.

Galerija novega prizidka iz leta 1977. Etaža je bila namenjenega fizioterapiji. Foto: Š. Poles, 2022.

Dne 20. 6. 1977 so se odprle »nove terme«

Mirko Goltnik je bil zaposlen v Topolšici od leta 1977 kot maser v prenovljenem bazenu: *Jaz sem tam tudi karte prodajal in imel šank čez. Bazen skupaj z Mladiko je obratoval kot nove terme pod vodstvom doktorja Križniča. Poslušal sem ga, kako je enkrat v Franciji predaval balneologom z vsega sveta. Bil je poliglot, govoril je štiri ali pet jezikov.*

Bazen je bil odprt vsak dan od 6. ure zjutraj do 20. ure zvečer. Knapi so po nočnem sihtu že kar stali tam, da bi se okopali, še preden se je bazen odprl. Jaz sem običajno prišel tja že ob 5. uri in sem jih spustil noter. Moj delavnik je trajal osem ur. Se je zgodilo, da sem bil eno leto samo dve nedelji prost; delal sem vse dni. Sicer sem pa skoraj vsak dan redno meril in vpisoval temperaturo termalne vode v bazenu: med hujšimi nalivi je padla na 29,4 °C, kar je bila najnižja temperatura, najvišja pa je bila v času suše 32,3 °C.¹⁰⁴ Sveža voda je v bazen konstantno dotekala in sproti odtekala. Kljub temu smo vsak dan po zaprtju bazena sčistili ploščice s cetom, kjer je bila gladina vode. Enkrat tedensko pa smo bazen popolnoma izpraznili in ga temeljito sčistili.¹⁰⁵ Klora nismo uporabljali nikoli. Kljub temu imam zaradi gledanja pod vodo kronično vnetje oči.

Na kopanje je mdr. prihajala velenjska smetana: Žgank, Štimac, Vrabič, Korun ... Dr. Križnič je zahteval, naj bom oster: vsak mora pri kopanju imeti plastično kapo! Sem ga vprašal: »Kaj pa, če se pride kopat Atelšek, ali jo tudi mora imeti?« Bil sem strog in sem nošenje kape dosledno zahteval. Enkrat pa sta mi dva fanta, pacienta, očitala, da delam razliko: »Vsi morjo met gor tisto kapo, dohterju je pa ni treba,« ker si mu menda ne upam reči. In res, eden od zdravnikov se je kopal brez kape. Grem tja, se naslonim na štango, ga nekaj časa gledam in vprašam: »Gospod doktor, a je tk težka kapa, da je ne morete met gor

¹⁰⁴ Temperatura vode je bila včasih višja, okoli 34 °C. Želeli so jo še povišati z dvema dodatnima vrtinama blizu bazena. Rezultat teh posegov je bil znižanje temperature na 31–32 °C. Ljudje pravijo, so se pomešali topli in hladni vreli.

¹⁰⁵ Tako tudi Toni Mežnar, 13. 9. 2022.

na glavi?» Ni trajalo dolgo, ko je zdravnik prišel iz bazena, šel mimo mene in mi vrge ključ od omarice. Pa sem mu rekel, da lahko meče ključ doma pri ženi ali v svoji ordinaciji, pri meni jih je pa zadnjič. Kmalu me je po telefonu v svojo pisarno poklical šef dr. Križnič, ki je seveda takoj izvedel za incident. Sem mislil, da jih bom slišal, pa me je posadil na stol in mi ponudil kozarec viskija.

Enkrat leta 1979 je vstopil možakar v dežnem plašču, pozdravil in rekel: »Kad sam zadnji put bio tu, nisam se mogao kupati, ali sada bi se okupao, pa nemam ni peškir, nemam ni gačice.« Možakarja nisem prepoznal, a sem si mislil, da mora biti kdo pomemben: »E, sve ću vam ja to srediti.« Prinesel sem mu kopalke, dal brisačo in uredil masažo po kopanju. Bil je izjemno zadovoljen. Ni me mogel prehvaliti na občini v Velenju, kjer so potem vsi vedeli, da se je v Topolšici kopal general Brajović, ki je bil tu nazadnje leta 1945 kot ključna osebnost pri podpisu kapitulacije.

Tudi Franc Leskovšek Luka se je rad prihajal kopat. To je bilo nekajkrat okrog leta 1980/81. Želel je biti sam v bazenu, zato sem moral zakleniti vrata. Le šofer se je lahko kopal z njim in mi je namignil: »Tovariš predsednik ga kliči, pa makar ni več predsednik.« Sem jima skuhal kavo, v eno nalil šnops in postregel v bazenu. Nesem tacno dol po štengah in pravim: Tovariš predsednik, tale ozemljena je vaša, ta, druga, je pa za Staneta. Je vprašal: »Oooo, kaka pa je to, ozemljena?« Je poskusil in presenečeno pogledal proti Stanetu: »Uuuu, aha, prav ...«¹⁰⁶

Lidija Fijavž Špeh je povedala, da so v starem bazenu pod vodstvom učitelja telesne vzgoje Pistotnika organizirali nekaj plavalnih tečajev za zdravstvene delavce, ki niso znali plavati: Starejšim ženskam je zelo ustrezalo, da je bila voda topla. Tako se je naučila plavati tudi moja mama, ki je delala kot medicinska sestra v šolskem disperzerju v Velenju. Dobro se spomnim, kako

¹⁰⁶ Franc Leskovšek Luka je zaradi zdravičnih učinkov termalne vode pogosto prihajal v Topolšico. Zanj so morali imeti vedno na razpolago sobo v Mladiki (Lidija Fijavž Špeh, 29. 9. 2022). Pacienti na rehabilitaciji v Mladiki so se hodili kopat še v stari bazen (Edvard Fenko, 28. 9. 2022, in Lidija Fijavž Špeh, 29. 9. 2022).

je z velikim navdušenjem pripovedovala, da so morali dati najprej v vodo nos ... no, takrat najbrž ni ostalo veliko od urejenih pričesk, ko so ženske nosile značilne »naviklane« frizure.

Mirko Goltnik je dodal: *V novem prizidku je bil sredi družabnega prostora kvadrast podstavek, visok cca 70 cm in dimenzij 3×3 metre, obložen s ploščicami. Na vrhu pa je bila kupola iz prosojne plastike, skozi katero se je videla termalna voda, ki je iz vrelnice tekla proti kabinam.*¹⁰⁷ Podstavek je še ohranjen, kupola pa ne.

Prostori za masaže so bili v prizidku. Ko smo se na Dobrni usposabljali za maserje, smo hodili tja pol leta vsak teden, od četrta do nedelje. Vendar objekt še ni dolgo obratoval, ko so decembra 1983 odprli novi bazen s hotelom Vesna. Takrat smo se preselili v »druge« terme in od takrat naprej se v starem bazenu nihče ni več kopal.

»V dvanajstih mesecih do ključa«¹⁰⁸

V začetku leta 1982 je republiška komisija za ocenjevanje upravičenosti investicij dala pristanek za gradnjo novega zdravilišča v Topolšici, katerega aduti so »izredno lepi naravni pogoji, močan vrelec termalne vode, ugodna klima ter dolgoletna tradicija.« Takratna usmeritev je bila zdravljenje bolnikov po operativnih posegih na gibalnem sistemu, zdravljenje starostne obrabe hrbtenice in sklepov, kroničnih obolenj srca, motenj v prekrvavljenju udov itd. Poleg zdravstvene so načrtovali še zdraviliško turistično in rekreativno dejavnost ter poslovni turizem.¹⁰⁹

V okviru Zdravstvenega centra Velenje je sprva zdravilišče sodilo pod TOZD Bolnišnica – Zdravilišče. Gradnjo novega zdraviliško hotelskega objekta so začeli maja 1982, slovesno pa so ga odprli 23. 12. 1983. To je bila ena največjih naložb

¹⁰⁷ Mirko Goltnik, 5. 9. 2022. Podstavek je še ohranjen, kupola pa ne (ogled stavbe september 2022).

¹⁰⁸ »Uresničili smo najpomembnejše naloge,« str. 8.

¹⁰⁹ »V Topolšici bomo gradili,« str. 1.

velenjske občine v tem obdobju.¹¹⁰ Leta 1985 so ustanovili novi TOZD, Naravno zdravilišče Topolšica s komercialnim imenom Terme Topolšica.¹¹¹

Sodobno zdravilišče: *Zdraviliško hotelski objekt je bil sestavljen iz dveh delov: hotelskega in zdraviliškega. Hotel Vesna je bil visoke B kategorije z 216 posteljami v apartmajih, enoposteljnih in dvoposteljnih sobah. Restavracija ima 3000 sedežev, kongresna dvorana pa 120. V hotelu so bili aperitiv bar, kavarna, slaščičarna, frizerski in kozmetični salon, prodajalna spominkov in časopisov itd. V zdraviliškem delu sta bila rekreacijski bazen (25 × 12 metrov, termalna voda je 32 °C) in terapevtski bazen (8,5 × 7,5 m, dogrevana termalna voda). Kabin za individualno fizioterapevtsko obdelavo je bilo osemnajst. Tu so bile še zdraviliške ordinacije, trim kabinet, savna in telovadnica.*¹¹²

Rekreacijski bazen s termalno vodo. Hrani Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje.

¹¹⁰ »Uresničili smo najpomembnejše naloge,« str. 8 in 9.

¹¹¹ »Vesna na svojih nogah,« str. 8.

¹¹² »Uresničili smo najpomembnejše naloge,« str. 8.

Dejavnost zdravilišča je bila torej vezana na primernost bogatega termalnega vrelca in ugodnega podnebja za zdravljenje posameznih bolezni (predvsem poškodb na gibalih, degenerativnih obolenj sklepov in hrbtenice, nevroz, obolenj dihal). Ob vseh sodobnih fizikalnih terapijah so načrtovali še akupunkturo, medicinsko kozmetiko, zobozdravstvene storitve. Pripravili so posebne preventivne, praznične in smučarske pakete, načrtovali so še organizacijo seminarjev, kongresov, kulturnih in zabavnih prireditev.¹¹³

Glavni adut novega in sodobno zasnovanega zdravilišča je bila (in je še vedno) termalna voda iz starodavnega vrelca.

Viri

- Arhiv Republike Slovenije (AS).
- Arhiv Republike Slovenije (AS), fond SI_AS 710/3248 Bolnica Topolšica: uporaba termalne vode. Spis št. 324/A-390/76 Bolnišnica Topolšica uporaba termalne vode.
- Arhiv Republike Slovenije (AS), fond SI_AS 177 Franciscejski kataster za Štajersko 1823–1869.
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC).
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond SI_ZAC/1023, Zbirka katastrskih map, 1825–1975.
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond SI_ZAC/0417 Skupščina občine Velenje. Spis št. 351-224/1976 Bolnica Topolšica, adaptacija objekta Termalni bazen, š. 11.
- Hrvatski državni arhiv (HDA).
- Hrvatski državni arhiv (HDA), fond RH_HDA/517, Higieniski zavod sa školom narodnog zdravlja, škatla 1, št. 380/927.
- Muzej Velenje (MV), fototeka.
- Osrednja knjižnica Celje (OKC), domoznanski oddelek.

¹¹³ Prav tam, str. 9.

Zasebne zbirke

- Zasebna zbirka razglednic Zvoneta A. Čebula iz Šoštanja.
- Zbirka Janeza Polesa iz Velenja.
- Zasebna zbirka Poles, Velenje.

Literatura

- Badjura, Rudolf. *Jugoslovenske Alpe: lečilišta, letovišta, kupatila, prirodne znamenitosti, izleti, alpske ture. 1. deo: Slovenija. Praktični vodič*. Ljubljana: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1922.
- *Bad Topolschitz*. Thermalbad und Wasserheilanstalt (nächst Cilli, Südsteiermark) für physikalisch-diätetische Behandlung. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1905. Hrani J. Poles.
- *Celjski zbornik 1957*. Celje: Svet za prosveto in kulturo okraja Celje, 1957.
- *Celjski zbornik 1961*. Celje: Kulturna skupnost občine, 1961.
- Hudales, Jože. *Bolnišnica Topolšica 90 let*. Topolšica: Bolnišnica Topolšica, 2009.
- *Die Südbahn und ihr Verkehrsgebiet in Oesterreich-Ungarn*. Brünn: K. k. priv. Südbahn-Gesellschaft, 1899, str. 192.
- *Krajevni leksikon dravske banovine*. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine, 1937.
- Poles, Rok. »Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov (prvi del: od začetkov do konca 19. stoletja),« V: Šaleški razgledi 19. David Vidmar Čeru (ur.). Velenje: Knjižnica Velenje, 2022.
- Poles, Rok: *Stodesetkrat o Šoštanju v enem odstavku*. Ob 110. obletnici pridobitve mestnih pravic Šoštanja. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2020.

- *Poročilo bolnice za tuberkulozo in pljučne bolezni v Topolšici 1947–1957*. Topolšica: Uprava Bolnice za tuberkulozo in pljučne bolezni Topolšica, 1958.
- *Program monitoringa z načrtom izvajanja za obdobje 2022–2024: Izvir Toplica*. Ljubljana: Geološki zavod Slovenije, 2021.
- Ravnikar, Tone. *Pozdrav iz Šoštanja*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2011.
- *Sanatorium Bad Topolschitz bei Cilli Süddeistermark*. Chefarzt Dr. Victor Hecht, Nr. 1, 1914. Zasebna zbirka Poles.
- *Thermalquelle und Wasserheilanstalt bei Cilli in Süddeistermark*. Brünn: K. k. priv. Südbahn-Gesellschaft, 1899.
- Uredba o koncesiji za rabo termalne vode iz izvira Toplica za dejavnost kopališč in naravnih zdravilišč – Terme Topolšica (Uradni list RS, št. 87/15 in 39/19).
- *Zaščita obstoječih in predvidenih vodnih virov za potrebe dolgoročne oskrbe s pitno vodo v Mestni občini Velenje, Občini Šoštanj in Občini Šmartno ob Paki*. Ljubljana: GEOKO, d. o. o., 1997. Hrani Komunalno podjetje Velenje.

Časopisni članki

- Meh, Drago. »Topolšica po drugi vojni«. V: *Utrip, glasilo delavcev Zdravstvenega centra Velenje*. Velenje: Zdravstveni center Velenje, 1983, št. 5, str. 10.
- Poles, Špela. »Dobro jutro, koš! Lahko noč, koš!« V: *List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše*, let. 11, št. 8, 2005, str. 32.
- Poles, Špela. »Dobro namočeno – pol oprano.« V: *List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše*, let. 17, št. 10, 2010, str. 29.
- »Uresničili smo najpomembnejše naloge.« V: *Utrip, glasilo delavcev Zdravstvenega centra Velenje*. Velenje: Zdravstveni center Velenje, 1983, št. 6, str. 8–9.

- »V Topolšici bomo gradili.« V: *Utrip, glasilo delavcev Zdravstvenega centra Velenje*. Velenje: Zdravstveni center Velenje, 1982, št. 2, str. 1.
- »Vesna na svojih nogah.« V: *Utrip, glasilo delavcev Zdravstvenega centra Velenje*. Velenje: Zdravstveni center Velenje, 1985, št. 1–2, str. 8.

Elektronski viri

- Zupanič Slavec, Zvonka in Slavec, Ksenija. »Protituberkulozno poslanstvo Bolnišnice Topolšica: ob 90-letnici ustanovitve (1919–2009).« *Acta medico-historica Adriatica*, 2009, str. 267–276. Dostop: 5. 10. 2022. <https://hrcak.srce.hr/file/80074>.
- Arcanum Map. »Franciscejski kataster za Štajersko.« Dostop: 5. 10. 2022. <https://maps.arcanum.com/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1671389.3977885041%2C5845279.724740895%2C1671957.5996042332%2C5845509.035825751>.
- »*Vulkanizem*.« Dostop: 28. 9. 2022. http://www2.arnes.si/~o4osce/gradiva/geo/geomorfologija/endogene_sile/vulkanizem.html.
- »*Državna topografska karta*.« Dostop: 5. 10. 2022. <https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=sostanj>.
- »Potok Toplica na Google Zemljevidi.« Dostop: 5. 10. 2022. <https://www.google.com/maps/@46.4021709,15.0179847,17z>.
- »Savna.« Dostop: 13. 9. 2022. <https://esaunashop.si/sl/katere-opa%C5%BE-so-najbolj-uporabne-za-savne>.

Ustni viri

- Drago Tamše »Fili«, roj. 1948, Topolščan, neizčrpen in neprecenljiv vir informacij o preteklosti Topolšice. Intervju dne 29. 6. 2022, 1. 10. 2022 in 5. 10. 2022.
- Mirko Goltnik, roj. 1938, Topolščan, od leta 1977 do upokojitve 1997 zaposlen v zdravilišču Topolšica kot maser, do 1983 v starem bazenu. Intervju dne 29. 6. 2022, 5. 9. 2022 in 1. 10. 2022.

- Darko Menih, roj. 1948, Topolščan, župan Občine Šoštanj od leta 2006 do 2022. Intervju dne 7. 10. 2022.
- Anica Podlesnik, roj. 1929 v Topolšici, upokojena učiteljica v Velenju. Intervju dne 19. 7. 2022.
- Anton Perovec, roj. 1947 v Družmirju, preseljen v Topolšico, od leta 1971 do 1974 zaposlen v mizarški delavnici Bolnišnice Topolšica. Intervju dne 9. 9. 2022.
- Janez Poles, roj. 1951, od leta 1980 zdravnik v Topolšici, od 1985 do 2007 direktor Bolnišnice Topolšica. Intervju dne 14. 7. 2022 in 7. 10. 2022.
- Janez Pukl, roj. 1942, Šoštanjčan, upravnik Bolnišnice Topolšica oz. pomočnik direktorja za gospodarske zadeve od leta 1989 do upokojitve 2007. Intervju dne 7. 10. 2022.
- Andreja Štefan Bukovič, roj. 1966, Topolščanka, od leta 2009 direktorica Centra starejših Zimzelen v Topolšici. Intervju dne 19. 7. 2022.
- Lidija Fijavž Špeh, roj. 1952, od leta 1988 do 2019 direktorica Term Topolšica. Intervju dne 29. 9. 2022.
- Marija Kompan, roj. 1948, iz Raven pri Šoštanju, od leta 1963 do 1970 zaposlena v bolnišnici in stanujoča nad starim bazenom. Intervju dne 6. 10. 2022.
- Danilo Čebul, roj. 1958, Šoštanjčan, obiskovalec starega bazena in savn. Intervju dne 12. 9. 2022. Elektronska korespondenca z dne 8. 9. 2022 in 12. 9. 2022.
- Toni Mežnar, roj. 1952, Topolščan do leta 1976, ko se je preselil v Šoštanj. Intervju dne 13. 9. 2022.
- Emil Šterbenk, roj. 1962, Družmirčan, raziskovalec okolja, obiskovalec starega bazena. Intervju dne 30. 9. 2022.
- Dušan Dobnik, roj. 1956, Šoštanjčan, obiskovalec starega bazena. Intervju dne 30. 6. 2022.
- Edvard Fenko, roj. 1946, vodja TOZD Naravno zdravilišče Topolšica. Intervju dne 28. 9. 2022.

- Ludvik Kavčnik, roj. 1950, Zavodenjčan, živi v Strmini, o raziskovalnih vrtinah. Elektronska korespondenca z dne 7. 10. 2022.
- Meta Ramšak, roj. 1967, na rehabilitaciji v starem bazenu ok. leta 1982. Intervju dne 20. 7. 2022.
- M. J., roj. 1955, Velenjčan, obiskovalec starega bazena. Intervju dne 5. 9. 2022.
- Primož Rošer, Vodja PE Komunala, Komunalno podjetje Velenje, d. o. o. Elektronska korespondenca z dne 27. 9. 2022 in 4. 10. 2022.
- Mag. Andrej Lapajne, Geološki zavod Slovenije, oddelek Podzemne vode – Hidrogeologija. Elektronska korespondenca z dne 7. 9. 2022.
- Dr. Boris Skalin, ihtiolog, preučevalec vpliva tople vode na ribe v starem bazenu. Elektronska korespondenca z dne 10. 10. 2022.